

HAJNAL PIROSKA

**Az aszimmetrikus hadviselés sikerei a Makkabeus-felkelés
első szakaszában (Kr. e. 167-164)**

**The success of assymetric warfare in the first years of the
Maccabean Revolt (167-164 B. C.)**

Abstract

A brief description of the events and the two most important battles is followed by a survey of the Old Testament legislations and regulations applying to war and warfare and an overview of the notion „assymetric warfare” based on an article by Zoltán Krajnc. Accepting the dimensions and categories set up by this author an attempt was made to analyze the Maccabean revolt accordingly. In its first three-four years the Maccabean revolt should be described a civil war with Jews fighting on both sides (one side supported by the Seleucids, of course).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

Napjainkban a katonai szakértők által leggyakrabban használt hadtudományi és biztonságpolitikai fogalom az úgynevezett aszimmetrikus hadviselés és fenyegetés. Jóllehet a katonai szakértők megemlítik, hogy az aszimmetrikus hadviselés nem a modern korban bevezetett kategória, az aszimmetrikus hadviselés teóriájának elemeit mégis elsősorban modern kori katonai konfliktusok elemzésekor alkalmazzák. Az ókori példák közül az aszimmetrikus képességekkel rendelkező hadakozók közötti eltérő stratégiára alapozott hadviselés leggyakrabban idézett momentuma a bibliai Dávid és Góliát párharca. Az ókori Izrael történetében számos olyan katonai konfliktust találunk, amelyet az aszimmetrikus hadviselés eseteként definiálhatunk. Jelen tanulmányban a Kr. e. II. évszázad, azaz a görög-római korszak néhány évtizedének a zsidóság jövője szempontjából meghatározó eseménysorozatát tekintjük át. A Szeleukida uralkodó, IV. Antiokhosz Epiphanész (Kr. e. 175-164) uralkodásának utolsó éveiben, a zsidó Matatiás és fiai, a Makkabeus-fivérek¹ vezetése alatt kitört vallásos-nemzeti felkelés katonai eseményeit,² a küzdő felek által alkalmazott stratégiákat elemezzük, abból kiindulva, hogy a hatalmi viszonyok átrendeződését elindító felkelés az aszimmetrikus hadviselés ókori példája.³ Aszimmetrikus képességekkel bíró szembenálló felek folytattak eltérő stratégiára alapozott hadviselést, amelynek következtében a nemzeti-vallásos erőkhöz került a politikai vezetés (legalábbis egy része), első alkalommal azóta, hogy Nagy Sándor Palesztina földjére lépett (Kr. e. 332).

Amikor a perzsa korszak eseménytelen második évszázadának végén Nagy Sándor elfoglalta Palesztina földjét (Kr. e. 332), a jelentéktelen és területét tekintve kicsiny Jehud provincia perzsa helytartóját makedón helytartó váltotta fel. Júdeában a főpap volt a közösség egyetlen vezetője a ptolemaioszi kor végéig.⁴ A makedón hódítók számára Jehud tartomány (Jeruzsálem és közvetlen körzete) egy volt a közel-keleti templomvárosok kö-

¹ A Modin nevű júdeai faluban élt a tekintélyes Matatiás (I Mak 1,17; Josephus XII/6,1: tudományáért tekintélyes ember, papi család sarja), és öt fia, János (*Gaddis*), Simon (*Tassi*), Judás (*Makkabeus*, azaz fejsze), Eleázár (*Auran*) és Jónátán (*Affus*). A legnépszerűbb és legtehetségesebb fivér Judás lehetett, akinek mellékeve átragadt testvéreire, sőt a felkelést és az azt követő korszakot is szokás ezzel a névvel illetni. A család valódi neve, *Hasmon* nevű ősük után *Hasmoneus*, az általuk megalapított dinasztia neve Hasmoneus.

² Források: A bibliai *Dániel könyve* (Kr. e. 166/165.), *Makkabeusok I.* (Kr. e. 134 után) és *II. könyve* (Kr. e. II. sz. vége), melyeket a katolikus egyház sugalmazottnak fogad el és a *deutero-kanonikus* könyvekként a szent kánonhoz sorol (alexandriai kánon). A zsidó származású római történetíró és hadvezér Josephus Flavius: *A zsidók története* (Kr. u. 94) és *A zsidó háború* (Kr. u. 75) című munkái. (Josephus forrása a fent említett három bibliai könyv.) Rózsa Huba, *Az Ószövetség keletkezése*, Budapest, Szent István Társulat, 1986, 628-641; 690-705. A forrásokat itt szöveg- és forráskritikai elemzés nélkül alkalmaztuk.

³ Vizsgálódásunk a Kr. e. 164. év sorsdöntő eseményéig vezető eseményeket veszi figyelembe. Úgy véljük, hogy a Makkabeus-felkelés a felkelés kirobbanásától a jeruzsálemi Szentély megtisztításáig mindenekfelett vallási, hitvédő jellegű, az események így alkotnak teljes egészet. A kiindulópont a jeruzsálemi Szentély megszenteltelenítése IV. Antiokhosz Epiphanész parancsára (Kr. e. 167). A zsidó vallás betiltására vonatkozó dekrétum hatályba lépésének pillanatától az események a felkelők/szabadságharcosok diadalmenetét vetítik elénk és elérkezünk a hitvédő háború csúcspontjához, a jeruzsálemi Szentély rituális megtisztításához.

⁴ Ferguson, Everett, *A kereszténység bölcsője*, Budapest, Osiris, 1999, 25-38. Bright, John, *Izrael története*, Budapest, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1983, 393-416.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

zül.⁵ Nagy Sándor halálát követően birodalma három hadvezére, a diadokhoszok között került felosztásra. Judea Kr. e. 301-ben⁶ a Ptolemaioszok (Egyiptom) fennhatósága alá került. Újabb eseménytelen, a zsidók számára elviselhető és kiegyensúlyozott évszázad következett. A viszonylagos nyugalom és a vallási tolerancia korszaka Kr. e. 200-ban ért véget: ekkor ugyanis a Szeleukida birodalom (Szíria) uralkodója, a Palesztina területére mindvégig igényt tartó III. (Nagy) Antiokhosz (Kr. e. 223-187) elfoglalja Jeruzsálemet, ezzel a terület Szeleukida fennhatóság alá kerül. A Ptolemaidák toleranciáját megtapasztalt zsidóság körében a nagyhatalmi változás pozitív fogadtatásra talál, egészen addig, amíg közvetlenül meg nem tapasztalják a Szeleukida uralkodók kormányzási elveit elsődlegesen befolyásoló szempontot, jelesül minden alárendelődik a birodalmi terjeszkedés céljának, illetve az ehhez szükséges anyagi eszközök előteremtésének. III. Antiokhosz itt (az általa szintén alábecsült) Rómával kerül erőteljes érdekellentétbe. A magnéziai csatában (Kr. e. 190) a rómaiak döntő vereséget mérnek Nagy Antiokhosz seregére, majd olyan súlyos hadiadó kivetésére kerül sor, melynek következtében a Szeleukida uralkodók állandó pénzügyi nehézségekkel, és az ebből fakadó gazdasági és politikai nehézségekkel küszködtek. Ez a tényező meghatározó jelentőségű lesz a Szeleukida uralkodóknak a zsidósággal szemben tanúsított magatartására.

A zsidó közösség vezetése (ami vallási és politikai funkciókat egyesített) a főpap kezében volt, a főpapi hatalomért ekkor két család vetélkedett. A két család háttere élesen rávilágít a zsidóság akkori megosztottságára: a hagyományhoz hű zsidók a Cádok főpap leszármazottainak tartott Oniádokat támogatták, míg a Ptolemaida, majd a Szeleukida uralkodóknak fizetendő adók beszedői, a Tobiádák mögött a hellénizmus zsidó követői álltak. A két család hatalmi harcába, s ezzel a főpap kinevezésének jogát magához ragadva IV. Antiokhosz Epiphanész avatkozott be először, és az eddigi politika megváltoztatásában nyilvánvalóan nagy súlya volt a rivális családok által felkínált megvesztegetési pénznek. A legitím főpap lehetséges utóda Egyiptomba menekült. Az új főpap idején felgyorsult a görögös (hellénisztikus) kultúra és életmód térhódítása (1 Mak 1,13-15; 2 Mak 4,10-17; 18-20).⁷ A Törvényhez hű zsidók felháborodása határtalan volt. Ez az a pillanat, amikor élesen és félreérthetetlenül kirajzolódik az a határvonal, amely a Makkabeus-felkelés kitörésekor a zsidó közösséget két táborra osztja: a görög kultuszt átvevő hellénizáló zsidók az egyik oldalon és a haszidim (kegyesek), a Törvényhez és Isten Szövetségéhez hű zsidók vezetői a másikon.

⁵ Ez rendkívül fontos szempont IV. Antiokhosz Epiphanész és a Törvényhez ragaszkodó zsidóság viszonyának megértésekor. A két fél nézőpontja alapjaiban bizonyult összeegyeztethetetlennek: a Szeleukida uralkodónak a jeruzsálemi templom egy a templomvárosok szentélyei közül, a zsidók számára pedig nem létezik más szent hely, mint ahogy nincs más isten sem. IV. Antiokhosz nem a zsidóság irányában viseltetett különös ellenszenvvel, az ő számára az egyistenhit volt értelmezhetetlen.

⁶ Az ipszoszi csata következtében, Kr. e. 301-ben.

⁷ IV. Antiokhosz a hellénizmus rajongója, elkötelezett híve. Birodalmának minden szegletében bevezetésre került a Zeusz-kultusz, és a helyi isteneket görög istennel azonosította. A pénzermékre vert képmása Zeuszra hasonlított. Nevének jelentése: „a megnyilvánuló isten”. Bright, 407.

A pattanásig feszült helyzetben az uralkodó, Egyiptom elleni hadjáratának fegyverkezési költségének fedezésére a főpap segítségével kifosztotta a Templom kincstárát⁸ (Kr. e. 169), és ebben a tettében a vallásukhoz ragaszkodó zsidók Isten és a Törvény meggyalázását látták. Az elégedetlenség – az uralkodó állítólagos halálának hírére – lázadáshoz vezetett Jeruzsálemben, visszatért az elűzött főpap, harcok folytak az utcákon (2 Mak 5,5-10). A lázadást a király megbízottja Appolonius veri le (1 Mak 1,29-35; 2 Mak 5,23-26). Jeruzsálemmel ellenséges városként bánt, falait leromboltatta, a régi dávidi palota helyén katonai erőd, fellegvár épült, ahol állandó szír helyőrség állomásozott, és körülötte épült ki, görög polisz jogkörrel a hellénizálódott pogányok és zsidók városa (1 Mak 3,45; 14,36; 1 Mak 6,21-24; 11,21). Kr. e. 168-ban vagy 167-ben az uralkodó egy dekrétumot bocsátott ki, amely megtiltotta a zsidó vallás gyakorlását, a tekercseket meg kellett semmisíteni, nem lehetett megtartani az ünnepeket és a szombatot, az étkezési törvényeket megszüntette, a fiúgyermekek körülmetélését megtiltotta (1 Mak 1,46-64; 2 Mak 6,1-11). Pogány oltárokat emeltek országszerte, rajtuk tisztátalan állatokat áldoztak, a zsidókat disznóhús evésére kényszerítették. A Templomban Kr. e. 167 végén a nagy égőáldozati oltár tetején egy kisebb oltárt emeltek, amelyen Dionüszosz tiszteletére disznót áldoztak, s az áldozaton való részvételre kötelezték a zsidókat.⁹ A királyi rendelet bármelyik pontjának megszegéséért halálbüntetés járt. A dekrétum egyes előírásait a hellénizmusnak behódolt zsidók nyilván követték, ám vidéken jelentős ellenállás is kialakult a dekrétummal szemben.

A FELKELÉS KIROBBANÁSA

A dekrétum kibocsátást követően egy Modin nevű faluban Matatiás, egy tekintélyes, köztisztületben álló helyi férfiú rátámadt arra a zsidó férfira, aki hajlandónak mutatkozott áldozatot bemutatni egy pogány oltáron és megölte őt, és a faluban megjelent állami tisztviselőt is (1 Mak 2,15-26). A megtorlás elől fiaival együtt a pusztába menekült, ahol egyre többen csatlakoztak hozzá, köztük a Törvényhez hű zsidók, a haszidim (kegyesek) is.¹⁰ Ezen a ponton még csak elszigetelt lázadásról (egyetlen személy kezdeményezéséről)¹¹ beszélhetünk. A kezdeti időszakban a sabbat betartásához ragaszkodó zsidók könnyű prédának bizonyultak az ellenség számára (1 Mak 2,31-41), a további tragédiákat elkerülendő és a

⁸ Az állandó pénzügyi nehézségekkel küzdő uralkodó birodalma valamennyi templomának kincstárára szemet vetett, és ez alól a jeruzsálemi Templom kincstára sem jelenthetett kivételt. Lásd 1 Mak 1,17-24; 2 Mak 5,15-21; Josephus, *A zsidók története*, XII/5.

⁹ Ez a Dániel könyvében szereplő iszonyatos bálvány (2,31-35).

¹⁰ A Makkabeusok első könyvének krónikása és a zsidó történetíró, Josephus is világosan kijelöli a szembenálló feleket: a hitűkhöz hű, vallásos zsidók (*Matatiás*), a pogány görög szokásokat önként elfogadó (*hellénizáló*) zsidók (*a pogány áldozatra kész férfiú*), és a háttérben a pogány nagyhatalom (*állami tisztviselő*).

¹¹ Forrásaink beszámolója ezen a ponton eltér. A Makkabeusok második könyve nem szól Matatiásról, ott nincs spontán szervezkedés, Júdás vezeti a felkelést, melyet átgondolt haderőszerzés előz meg, az első csata előtt Júdásnak már 6000 fős gerilla hadserege van (2 Mak 8,1-7). A Makkabeusok első könyve (2,23-30) és Josephus azonban Matatiáshoz köti a kezdeményezést.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

jövőbeni hadi sikerek reményében Matatiás föloldotta a szombatra vonatkozó tilalmat, melyet a Törvényhez hű férfiak is elfogadtak. Matatiás „*arra oktatta őket, hogy szombati napon is kell harcolniok; mert ha ezt nem teszik meg, csak azért, hogy megtartsák a Törvényt, akkor önmaguk ellenségei és az ellenség mindig ezen a napon fogja megtámadni őket, amikor ők nem védekezhetnek... és ezért azóta is fennmaradt az a szokás, hogy ha szükséges, szombaton is szabad harcolni.*”¹² Matatiás halála (Kr. e. 166/165) előtt fiát, Júdást nevezte meg utódjául. Testamentumában (1 Mak 2,49-70) a felkelés vezetőit Izrael ragyogó hőseinek sorába emeli, előre jelezve, hogy a helyi ellenállás a szent háború jellegét ölti majd magára.

Júdás kiváló katonai vezetőnek, jó stratégának, bátor harcosnak bizonyult, kezdeti gerilla akcióinak célpontjai a dekrétumnak engedelmeskedő zsidók. Sikereinek köszönhetően seregének létszáma egyre nőtt, jó helyismeretének köszönhetően olyan hátszárnya volt, melyre bátran támaszkodhatott (1 Mak 3,5-9). A felkelés hírére Epiphánész csapatösszevonást rendelt el, zsoldosait premizálta, ám éppen a zsold előteremtése miatt haderejének megosztására kényszerült. Totális háborút hirdetett: az ellenség megsemmisítése a cél. A kor csodafegyverét, az elefántokat is bevetette. A felkelők ilyen csodafegyverrel nem rendelkeztek, viszont ők életükért és az életükkel egyet jelentő Törvényért fogtak fegyvert (1 Mak 2, 27; 40; 42; 50, etc.).

AZ ASZIMMETRIA DIMENZIÓI MAKKABEUS-FELKELÉSBEN

Az elemzés kezdetén fontos meghatározunk a háború bibliai (ószövetségi) fogalmát, jellegét és a háborúzásra vonatkozó törvénykezést. A háborúnak a királyok előtti korban vallási jellege volt. A háború mindig hitvédő akció; Izrael fiainak az volt a kötelessége, hogy Jahve haragját töltsék ki az ellenségen (1 Sám 28,18). Izrael ellenségei Jahve ellenségei voltak. Izrael fiai szentnek tekintették a háborút (Jer 6,4; Mik 3,5; Joel 4,9), melyre kultikus tisztasággal készültek (1 Sám 21,6; 2 Sám 11,11). Jahve, a Seregek Ura szólított fel a háborúra (Iz 13,3; Jer 51,27), jelen volt a táborban, Ő vezette a sereget. Az elkülönítés, kiközösítés (héber: *herem*) hatálya alá tartozó katonai rendszabály vonatkozott a zsákmányra. Ez a gyakorlatban a legyőzöttek megölését és a zsákmányolt javak megsemmisítését jelentette (Szám 21,1-3; Józs 6; Bír 1,17; 1 Sám 15). A királyság korában a háborút az uralkodó vezette, de előtte megkérdezte Jahvét és áldozatot mutatott be neki (1 Sám 8,20; 1 Sám 14,37). A háború szent dolog, szakrális cselekmény, melyre tisztasági törvények vonatkoztak.¹³

A modern kori aszimmetrikus hadviselés alapvető kérdéseivel foglalkozó cikkében Krajnc Zoltán megállapítja,¹⁴ hogy a háborúban állandóan jelen vannak aszimmetriák a küzdő felek között, azok mennyiségi, minőségi és morális vonatkozásában. A szerző kísér-

¹² Josephus, *A zsidók története*, XII/6.

¹³ Haag, Herbert, *Bibliai Lexikon*, Budapest, Szent István Társulat, 1989, 110-111, 522-523.

¹⁴ Krajnc Zoltán, „Az aszimmetrikus hadviselés, fenyegetés alapkérdései”, *Repüléstudományi Közlemények Különszám*, 2008. április 11. http://real.mtak.hu/10441/1/Krajnc_Zoltan.pdf

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

letet tesz a fogalom (aszimmetrikus hadviselés) belső tartalmának tisztázására és világos definíciójának megadására. A stratégiai aszimmetria jellemzőit három csoportba sorolja: 1. Az aszimmetria dimenziói – a stratégiai aszimmetria lehet pozitív (saját erőfőlnyire épít) vagy negatív (az ellenfél gyenge pontjait használja ki), mindkettőt a szembenálló felek nézőpontja és helyzete határozza meg. Ebben a kategóriában beszélhetünk szándékolatlan előidézett vagy alap-aszimmetriáról. Az aszimmetria lehet anyagi vagy pszichológiai jellegű. 2. Az aszimmetria szintjei: az aszimmetria hadművelleti, katonai-stratégiai és politikai-stratégiai szinten jelentkezhethet. 3. Az aszimmetria formái tetten érhetők a módszerek és eljárások szintjén, illetve az akaratban, a hadviselés erkölcsi vetületében. A sikerességet döntően befolyásolja a szervezeti aszimmetria is.¹⁵

A fegyveres konfliktus egy idegen nagyhatalom által okkupált területen váratlanul robban ki, a helyi, Mózes Törvényéhez hű, vallásos lakosság legfőbb kultuszhelyének megszenteltségtelenítése és a vallásüldöző királyi rendelet miatt. A felkelők motivációja tehát nem politikai, nem gazdasági, nem nemzeti, nem a megszálló nagyhatalom ellen irányul (a zsidók nagy számban hódoltak be a görög kultúrának), hanem vallási. Mindebből világosan látszik, hogy a Makkabeus felkelés elsődlegesen polgárháború, vallási küzdelem a hagyományhoz hű zsidóság és a Szeleukida hatalom politikai és katonai támogatását élvező reformerek/pogánnyá vált zsidók között. A Makkabeusok Szeleukida haderő ellen harcoltak ugyan, de nem a Szeleukida hatalom ellen.¹⁶ A Szeleukida birodalom uralkodójának hadászati elképzelései a birodalmi terjeszkedésre illetve az ahhoz szükséges pénzügyi háttér biztosítására korlátozódnak. Az erő pozíciójából nézve a júdeai konfliktus jelentéktelen akciónak tűnhetett.

A szembenálló felek, a Szeleukida uralkodó zsoldoshadserege és Matatiás (illetve halála után fia, Júdás) gerillacsapatai, később szervezett hadserege. Ebben a konfliktusban tehát különböző hadikultúrák csapnak össze, a reguláris haderőnek irreguláris haderővel kellett számolnia. A felkelés kirobbanásának pillanatában nem beszélhetünk gerilla *haderőről*, ugyanis egy teljesen váratlan momentum, egyetlen személy kezdeményezése és akciója duzzad felkeléssé, és a gerilla haderő „menet közben”, szinte spontán módon, majd egy hadvezér (Júdás Makkabeus) irányításával szerveződik és harcol.¹⁷ A stratégia szintjén alap-aszimmetria van jelen: a spontán és váratlanul kitört fegyveres felkelés vezetőinek kezdetben nincs stratégiai elképzelése, a Szeleukida hadvezetés a fentebb már említett átfogó stratégiával rendelkezik: a birodalom belső nyugalmának fenntartása védelme és a határok lehetőség szerinti tágítása (hódítás). Júdás és a felkelők gerilla hadviselés eszközeivel élnek: kiszámíthatatlan rajtaütések, a hagyományos küzdelem elkerülése. Ide kapcsolódik még a sikeresség szempontjából döntő jelentőségű szervezeti aszimmetria is: Júdás hadvezetési koncepciójában *team-munkára* alapozza a hadviselést (testvérei, roko-

¹⁵ Krajnc, 3-5. o.

¹⁶ Bickerman, Elias, *The God of the Maccabees, Studies on the Meaning and Origin of the Maccabean Revolt*, Leiden, E. J. Brill, 1979, 90-92. o.

¹⁷ Ez akkor is igaz, ha beszámolók eltérnek. Az eltérés leglényegesebb pontja, hogy Matatiás személye kimarad.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

nai a kezdeti pillanattól megosztják vele a hadvezetés felelősségét), szinte személyes kapcsolatban van harcosaival (legalábbis a csata előtti engesztelő imák alkalmával). A Szeleukida hadsereg Júdeába irányított részeinek esetében a hadvezér személye állandóan változik (az uralkodó személyzeti politikája itt hibásnak bizonyul, mivel nem katonai kvalitásai, hanem az uralkodóhoz való feltétlen hűség alapján nevezi ki a hadsereg parancsnokát (1 Mak 3,32-34), a Júdea földjére vezényelt haderő vezényletét pedig a király bizalmasainak bizalmasai kapják meg (1 Mak 3,38). Szervezeti szinten jelentkező aszimmetriának tekinthető az a jelenség is, amely egyébként a a Szeleukida hadvezetés döntő hátránya: *„...aki ismeri az ellenséget és ismeri önmagát, száz csatában sem kerül veszélybe... Aki sem az ellenséget, sem önmagát nem ismeri, minden csatában vereséget szenved.”*¹⁸

A „hátország” a Szeleukida (politikai) és haderő mögött elvben ott van egy egész birodalom, az egyes birodalomrészek gazdasági, pénzügyi erejével, humán erőforrásával – jóllehet, az egyes birodalomrészek mindezeket nem önként szolgáltatják be (az adó beszedése fegyveres erőt tesz szükségessé, a távolságok jelentősek – 1 Mak 3,37). A hadsereg létszámát elkerülhetetlenül csökkenteni a hatalom jelenlétének több helyszínen való demonstrálása, a hadvezetés feje, a király nincs mindenhol jelen, a hadvezetés átgondolatlanak látszik a helyi fegyveres konfliktusok kezelésében. Júdás „otthon” harcol, kiváló helyismerettel és helyzetfelismerő képességgel rendelkezik egy nehéz terepen. A Szeleukida hadsereg helyzetét tekintve az aszimmetria pozitív, azzal a kikötéssel, hogy nem rendelkeztek pontos ismeretekkel az ellenség kitérőiről. Júdás és a felkelők esetében az aszimmetria negatív, mivel ők tudatában voltak az ellenséges haderő hadászati fölényének, így céljuk az ellenség gyengítése volt. A kezdetben szinte spontán szerveződő gerilla hadsereg élén álló Júdás előtt is világos volt, hogy *„a háborúban a győzelem a legértékesebb, viszont semmit nem ér a hosszán elhúzódó hadakozás.”*¹⁹ Ennél a pontnál hívjuk fel a figyelmet az anyagi jellegű aszimmetriára, amely a hadseregek létszámában (bár a forrásokban megadott számok és az aránykülönbségek kétségkívül eltűzöttak) és a fegyverzetben van jelen. Aszimmetria mutatkozik a módszerek és eljárások szintjén is.

A felkelés első szakaszában két nagyobb, a hagyományos értelemben vett ütközetre került sor a két haderő között. Az első már nem gerillaharc jellegű összecsapást Emmausznál (Jeruzsálemtől kb. 15 km-rel nyugatra) vívják meg (1 Mak 4,1-25), ahol Júdás fényes győzelmet arat a Szeleukida Gorgiasz felett. A harc előtt engesztelő istentiszteletre kerül sor. *„Hogyan bírunk majd megállni színük előtt, hacsak te, Isten nem segítesz minket?...”* Haljunk meg inkább a harcban, mintsem lássuk népünk és a szentély pusztulását!” (1 Mak 3,46-60). A csata lefolyásában a stratégiai aszimmetria van jelen: Júdás hadereje jóval kisebb, ezért a koncentrált haderőt elkerülve a hadicsellel megtévesztett ellenségen arat győzelmet (1 Mak 4,1-12). Gorgiasz seregének egy részével az éj leple alatt rajtaütést tervezett Júdás tábora ellen. Júdás tudomást szerzett a tervről, ezért fegyvereseivel az

¹⁸ Szun-ce: *A háború művészete*, 20. o.

¹⁹ Szun-ce: *A háború művészete*, 15.o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

ellenség tábora ellen vonult. A táborban maradt hadsereg felett fényes győzelmet aratott, az ellenséges tábor felégette, majd a hegyekbe indult Gorgiasz ellen. A Gorgiasz vezette csapatok, amikor megpillantották a felégetett tábor és az őket üldöző harcra kész, elszánt zsidó katonákat, elmenekültek „a filiszteusok síkságára” (1 Mak 4). Júdás mintha ismerte volna a kínai Szun-ce (Kr. e. V. század) elméletét, mely szerint minden háború a megtévesztésen alapszik. A túlerőben lévő, jól felfegyverzett ellenséget el kell kerülni, csak a hadicsellel megtévesztett ellenséget tanácsos megtámadni. *„Előnyöket kínálva csalogasd (az ellenséget). (Csapatait) megzavarva mérj rá csapást! ... Ha erősebb nálad, kerüld el! ... Ha pihent, fáraszd ki! Ha (csapatai) egységesek, ziláld szét! Ott támadd meg, ahol készületlen! Ott ronts rá, ahol nem számít rá!”*²⁰ Katonáinak engedélyezte az ellenséges tábor kifosztását.²¹

A következő ütközet első aszimmetriája a két hadvezér személyének függvénye: a zsidók seregének élén Júdás (a hadvezetés koncepciójában kontinuitás van), a szír hadsereg élén Lüziasz (még nem harcolt Júdással), aki hagyományos ütközetre készül Béthoronnál. Júdás a csata előtt újra Izrael szabadítóját hívja segítségül, így a létszámában sokkal kisebb zsidó hadsereg megfutamtja az ellenséget. Érdekes egybeesés, hogy az ütközet előtti imájában Júdás, megidézve az aszimmetrikus küzdelem leggyakrabban említett bibliai példáját, így fohászkodik: *„Áldott vagy Te, Izrael szabadítója, aki megtörted az óriás támadását szolgád, Dávid keze által...”* (4,30) Lüziasz látva, hogy míg az övéi menekülnek, Júdás katonái elszántak és készek meghalni is, Antiokhiába indult (1 Mak 35). A győzelem után Júdás bevonul Jeruzsálembe, hogy beteljesítse Matatiás harcának célját, a Templom megtisztítását és a kultusz helyreállítását (1 Mak 4:36-58).

„Miért veszítenek el kis háborúkat a nagy nemzetek?” – tette fel a kérdést Andrew Mack, és a kérdés megválaszolásának szentelte tanulmányát, aszimmetrikus konfliktusok (elsősorban modern kori konfliktusok) elemzésével.²² A tanulmány címében feltett kérdés minden Szentírás kutatót és az ókori Izraellel foglalkozó történelmet foglalkoztat és elgondolkodtat (és nem csak a Makkabeus-felkeléssel kapcsolatban. A Makkabeus-felkelés eseményeit a Makkabeusok első könyvével szinte párhuzamosan beszéli el a Makkabeusok második könyve, amely az események tárgyyszerű elbeszélésén kívül rendkívül fontos vallási és erkölcsi alapelveket fogalmaz meg. Az ismeretlen szerző²³ hangsúlyozza, hogy az emberi hősiesség csak az isteni segítséggel vívhatja ki a győzelmet. A Makkabeusok második könyvében nagyobb hangsúlyt kap a küzdelem öszövetségi értelemben vett „szent” jellege – Isten állandóan jelen van és népe mellett áll a harcban. A Makkabeusok első könyve is ír a csaták előtt imáról, de a második könyv nem az ima segítő erejéről be-

²⁰ Szun-ce: *A háború művészete*, 11-12. o.

²¹ 2 Mak 8,28 szerint a zsákmány egy részét a megkínzottaknak és az özvegyeknek adták át, a többi megtartották maguknak és övéiknek.

²² Mack, Andrew, „Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict”, *World Politics*, 27/2 (January, 1975), 175-200. <http://www.jstor.org/discover/10.2307/2009880>

²³ Forrásként elsősorban a szintén ismeretlen Kürénéi Jázon történeti munkáját használta, valamint hivatalos okmányokat (2 Mak 2,23). Rózsa, 701-702.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 4. szám

szél, hanem kifejezetten Isten segítségéről. A Makkabeus-felkelés esetében talán éppen itt kell keresnünk a választ, ez a kis háború azért veszett el a nagy birodalom számára, mert a felkelők hitték, hogy Isten vezeti őket a harcban szent templomának és Törvényének védelmében. Más szavakkal, az isteni közbeavatkozásokon túl meghatározó jelentőségűnek bizonyult az akaratban, a hadviselés erkölcsi oldalán jelentkező aszimmetria. „*Akadályozzuk meg, hogy megsemmisítsék népünket! Küzdjünk népünkért és szentélyünkért!*” (1 Mak 3,43). A felkelők Istenért, Mózes Törvényéért, az életükkel egyet jelentő hitükért, a kultusz tisztaságáért küzdöttek, haderejüket megsokszorozta Isten jelenlétének ereje és annak tudata, hogy létfontosságú célért küzdenek. „A győzelmet a harcban nem a sereg sokasága dönti el, hanem az erő, amely az égből jön.” (1 Mak 3,19). A Szeleukida oldalon a megszálló, zsoldért küzdő haderő kisebb elszántsággal harcolt.

Júdás Makkabeus győzelme a felkelés első, hitvédő szakaszában katonai eszközökkel kivívott diadal, amely az ellenfelet a katonai kudarcra szembesítette, s a katonai kudarc eredményeként politikai értelemben vett visszavonulásra kényszerült. Andrew Mack fent említett tanulmányának összegzésében a gyengébb fél sikereinek magyarázatoként megemlíti, hogy a győzelem egyik legfontosabb kritériuma a vereség elkerülése, melyet a felkelő úgy érnek el, hogy a nagyhatalmi haderővel „a szokványostól eltérő” harcmodort alkalmaznak. A győzelem egyik legjelentősebb aspektusa Mack szerint az, hogy a pénzügyi, a gazdasági és a technológiai fejlődés szintjén meglévő aszimmetria (természetesen a felkelőkre nézve hátrányos helyzetet előidézve) miatt a nagyhatalmat (a Szeleukida hadsereget) katonailag (Júdás csapatai technikai/fejlesztési bázisa hiányos) képtelenség lett volna legyőzni, ezért politikailag kellett olyan helyzetbe hozni, hogy képtelen legyen a háborút tovább folytatni.²⁴ A zsoldos hadsereg finanszírozásának biztosítása (valamint a Rómának fizetendő hadiadó megfizetése) csak úgy volt lehetséges, ha az uralkodó más birodalomrészekre nagyobb adót ró ki és azt be is szedi, ami katonai jelenlétet igényelt. A hadsereg létszáma így elkerülhetetlenül csökkent, de további megosztáshoz vezetett a birodalmi terjeszkedés politikája is, valamint a birodalomrészekben tapasztalható elégedetlenség. A felkelők seregének létszáma ezzel szemben folyamatosan növekedett, állhatatosságuk nem csökkent, a harci kedv a győzelmek (ami természetesen azt is jelentette, hogy a harcuk élén Isten áll) hatására egyre magasabbra hágott.

A Makkabeus-felkelés első szakasza (Kr. e. 168/167 – Kr. e. 164) elsődlegesen vallási küzdelem, hitvédő háború. Matatiás a Törvény és a Templom megszenteltségének felett érzett elkeseredettségében ragadott kardot, célja a kultusz védelme és visszaállítása volt. Ezt a célt fia, Júdás Kr. e. 164-ben (Kiszlév hónap 25-én/december 14-én) a Felszentelés (János 10,22) teljesítette.²⁵ Ez a nagyszerű esemény határkő: a küzdelem nemzeti és egyre inkább politikai jellegűt, és ez már a Hasmoneus dinasztia története.

²⁴ Mack, 194-195.

²⁵ Ez a *Hanukka*, a Fény ünnepe. A győzelem emlékére ez az új, nyolcnapos ünnep bekerült a zsidó vallási naptárba. Lásd Ferguson, 346.

Kulcsszavak: Aszimmetrikus konfliktus, hitvédő háború, ima, templom, újfelszentelés, hellénizmus

Keywords: Assymetric conflict, Religious war, Prayer, Temple, Rededication, Hellenism

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bickerman, Elias: *The God of the Maccabees, Studies on the Meaning and Origin of the Maccabean Revolt*, Leiden, E. J. Brill, 1979.
- Bright, John: *Izráel története*, Budapest, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1983.
- Ferguson, Everett: *A kereszténység bölcsője*, Budapest, Osiris, 1999.
- Haag, Herbert: *Bibliai Lexikon*, Budapest, Szent István Társulat.
- Krajnc Zoltán: „Az aszimmetrikus hadviselés, fenyegetés alapkérdései”, *Repüléstudományi Közlemények Különszám*, 2008. április 11.
http://real.mtak.hu/10441/1/Krajnc_Zoltan.pdf
- Mack, Andrew: „Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict”, *World Politics*, 27/2 (January, 1975), 175-200.
<http://www.jstor.org/discover/10.2307/2009880>
- Rózsa Huba: *Az Ószövetség keletkezése*, Budapest, Szent István Társulat, 1986.
- Szun-ce: *A háború művészete*, Budapest, Cartaphilus, 2006.